

Василије Ђ. Крестић^[1]

Српска академија наука и уметности
Београд (Србија)

УДК 341.485(=163.41)(497.13+497.15)"1941/1945"

316.75:323.14(=163.42)(497.5)"18/19"

323.1(=163.41)(497.5-89)"18/19"

Прештампани рад

Примљен: 04.08.2022.

Прихваћен: 10.08.2022.

doi: 10.5937/napredak3-39501

Геноцид у служби великохрватске идеје^[2]

Сажетак: Рад представља два одабрана поглавља из ауторове монографије, објављене под називом *Геноцидом до велике Хрватске*. У тексту се указује на развој великодржавне идеје у Хрвата, која се прати од средине XIX века до савременог доба и која има за циљ стварање етнички чисте и католичке државе Хрватске. Руководећи се том идејом, извршен је и геноцид над српским народом, почињен у тзв. „Независној Држави Хрватској“ од 1941. до 1945. године. Континуитет те идеје представља и Туђманова власт, успостављена 1990. године, која, као један од својих првих потеза, Србе у Хрватској као конститутивни народ, изменом Устава Хрватске, претвара у националну мањину.

Кључне речи: Хрватска, геноцид над Србима, континуитет великодржавног хрватског пројекта

Из Хрватске се, као неки баук, непрестано шире гласови о тежњи Срба за стварањем неке велике Србије и о великосрпским хегемонистичким намерама. То је сталан припев свих противсрпских иступа не само пред југословенском већ и светском јавношћу (в. Brandt et al, 1991; Grmek, Đidara, Šimac, 1993; Murgić, Bogdanić, Budimir, 1997). Њиме се, с једне стране, Срби и Србија желе приказати као агресори великих територијалних претензија, а с друге желе се прикрити сопствена агресија и сопствени територијални апетити на туђе етничке, државне и историјске територије.

Таква тактика, када је реч о хрватској политици, одавно је позната. Она је наслеђена од

пропале Аустро-Угарске, која је утолико више демонизовала и сатанизовала српске ослободилачке и ујединитељске намере уколико је имала већих апетита према територијама на Балкану и уколико је више заступала немачку политику продора на Исток. По тој тактици, све што је српско редовно је проглашавано за великосрпско с циљем да се српски интереси, који су били у сукобу са аустроугарским, у корену сасеку и онемогуће. Следећи традицију аустроугарске противсрпске политике, у којој су и сами учествовали а не ретко у њој и предњачили, политичари великохрватских амбиција свом жестином и у свим историјским раздобљима, од Револуције 1848. до наших дана, окомљивали

[1] nnpv@sbb.rs

[2] Редакција часописа *Найредак* објављује изузетно овај рад као прештампани, чинећи тиме преседан, а имајући у виду значај самог рада и научни опус академика Крестића. По дозволи аутора, овај текст представља репринт поглавља Геноцид у служби великохрватске идеје и Закључак из његове књиге *Геноцидом до велике Хрватске*. Извршено је прилагођавање стила цитирања правилима часописа *Найредак*.

су се на српску политику редовно јој додајући епитет великосрпске политике. Ударајући по српству и великосрпству, у којима су видели главну конкуренцију хрватству и великохрватству, хрватски политичари нису само снивали о великој Хрватској већ су на њеном изграђивању радили упорно и доследно, држећи се макијавелистичког принципа да су за остваривање тог циља дозвољена сва средства, чак и геноцидно уништавање Срба.

Тежње за територијалним проширењем Хрватске старијег су датума. Невелик по броју, мали по пространству који заузима, хрватски народ је испољавао велике империјалне амбиције. О томе довољно говоре називи као што су: „алпински Хрвати“ (Словенци), „православни Хрвати“ (Срби), и „непријепорни Хрвати“ или „цвијет хрватског народа“ (муслимани), затим „Турска Хрватска“, „Црвена Хрватска“, „Бијела Хрватска“ и „Карантанска Хрватска“, који се односе на делове Босне, на Црну Гору, Далмацију и Словенију. Ти називи пажљиво су неговани и током више стотина година усађивани у свест хрватског човека с циљем да му развију уверење о величини Хрватске и бројној снази Хрвата.

Иако је још 1866. године И. И. Ткалац упозорио да се државе не могу оснивати „на старим хартијама и на 'виртуалним' територијалним тражбинама“, политика заснована на државном и историјском праву није могла бити другачија него великохрватска. До којих амбиција, готово параноидних, се ишло у територијалним захтевима за остварење хрватског државног и

историјског права, показује пример правашког листа *Hervatska*. У чланку *Koja je prava hervatska politika i tko je zastupa*, у бр. 6 из 1871, пише: „Земље, што их обухваћа државно право Херватах, по хисторији и по народности, простиру се: од Немачке до Македоније, од Дунаја до мора, а по данашњих посебитих провинцијалних имених, следеће су: Јужна Штајерска, Корушка, Крањска, Горица, Истра, Херватска, Славонија, Крајина, Далмација, горња Албанија, Церна гора, Херцеговина, Босна, Рашка, Србија – тер ове укупно јесу једним правим именом: Држава Херватска. Ове земље простране су преко 4000 четворних миљах, а становници им броје до 8 милиона душах.“

Становиште *Hervatske* није било усамљено, није било плод неког неодговорног новинара или политичара, није било став тренутног расположења. Био је то природан исход дубоко усађеног и широко распрострањеног уверења. Еуген Кватерник је још 1869. године, писао дон Миховилу Павлиновићу да, ако се буде следила политика Странке права, ако се буде поштовало хрватско државно и историјско право, онда „не од Драве до мора, него од салцбургтирол[ских] алпах до Косова и Албаније вијати ће се доскора застава чисте неоскверњене Херватске!“^[3]

Задојена таквим великохрватским освајачким амбицијама, а „наоружана“ државним и историјским правом, „хрватска академичка младеж“, иза које је стајао отац домовине Анте Старчевић, сматрала је да нису само Босна и Херцеговина: „него и сва Арбанашка, и сва Ра-

[3] Писмо Е. Кватерника М. Павлиновићу, Загреб, 22. VI 1869. (в. Krestić, 1995, str. 143–144).

шија, и сва горња Мизија или данашња Србија, хрватске земље!“ (Arhiv Srbije, Pokloni i otkupi, k. LX, br. 39; Šidak, 1972–1973, str. 281–303). Један од следбеника тог „специфичног Хрватства“ написао је „да је хрватски краљ позван поставити крст на цркву св. Софије у Цариграду“ (Јагић, 1930, str. 324).

Познати хрватски књижевник и публициста Ђуро Дежелић, следбеник Старчевићеве Странке права, објавио је 1879. године књигу *Hrvatska narodnost iliti duša hrvatskog naroda*, у којој је написао да су Хрватима насељене и да су „стога хрватске покрајине: сва садашња Далмација с Боком которском, вилает Босна т. ј. Босна с Турском Хрватском, и новопазарским пашалуком (Расција), данашња Херцеговина, која се је све до извора Неретве још г. 1789, кадно је Енгел писао своју повјестницу, звала турска Далмација, напокон и Црна гора са сјеверном Арбанаском“ (в. Јагић, 1930, str. 179-180).

Да би остварио тежње које су се тичале Босне и Херцеговине, Сабор Хрватске је 23. августа 1878, у адреси упућеној Францу Јосифу, изразио наду да ће уређење Босне бити изведено тако да би се „временом могао припојити на устрој краљевине Хрватске, Славоније и Далмације“ (Ћоровић, 1995, str. 196–197). Тежње за Босном и Херцеговином биле су толике да је бискуп Штросмајер са огорчењем писао Рачком 24. марта 1878. године: „Наши људи загледали се у Босну и Херцеговину ко штрк у јаје, а пустили с памети, да је сва нутарња наша логика протому. Како ће нас онај ослобађати који би нас у капи воде утопио, који увијек и увијек само о тому ради, да нас заметне, да вјечити анатема анемије на нас баци!“ (Ћоровић, 1995, str. 197)

Непуних двадесет година раније, док се није разочарао у Аустрију и њену политику према Хрватима, Штросмајер је, у својим поверљивим меморандумима упућеним министру председнику грофу Рехбергу, настојао да заинтересује најодговорније политичке чиниоце у Бечу да се више ангажују у решавању источног питања, наговештавајући им да ће им Босна и Херцеговина, уз помоћ Хрвата и Војне крајине „пасти у руке као зрели плод“ (Крестић, 1976, str. 400). Нудећи Босну и Херцеговину Аустрији, бискуп је желео те области да отргне од Турске, али и да их у оквирима Монархије што више приближи, а, ако је могуће, у погодном тренутку, и припоји Хрватској. Он је сматрао да је Босна Хрватска, па је стога 1879. године и написао бањалучком бискупу Маријану Марковићу: „Што је Босне, то је и Хрватске, а што је Хрватске, то је уједно и Босне (Миџић, 1969, str. 29).

Великохрватска настојања дошла су до изражаја и у програму Странке права, који је састављен почетком новембра 1893. године. У првој тачки тог програма речено је: „*Хрвајско државно и њриродно њраво* имаде се оживотворити: узпоставом цјелокупности краљевине Хрватске сједињењем Хрватске, Славоније, Далмације, Риеке, Међумурја, Босне, Херцеговине, Истре, Крањске, Корушке и Штајерске у оквиру Хабсбуршке монархије.“ (Mazzura & Derenčin, 1894, str. 12; курзив – В. К.).

Кад се каже „узпоставом цјелокупности краљевине Хрватске“ и сјединити је с поменутиим областима, то претпоставља чињеницу да су те области некада биле заједно. Међутим, у жељи да створе велику Хрватску, праваши су не само у овом програму већ и у многим другим случаје-

56 | вима фалсификовали историјске чињенице. По територијалним захтевима Хрвата могу се разликовати три категорије земаља. У прву спадају земље које чине „реални опсег“, а то су ондашња Хрватска и Славонија са градом Ријеком и околином. У другој су земље на које је полагано тзв. виртуално право, а то су: Међумурје, Далмација, Кварнерска острва, део Истре и северозападни делови Босне. У трећој категорији су земље које су великохрватски кругови желели да виде у саставу Хрватске на темељу „хрватског државног и природног права“. У такве су праваши у програму из 1893. године уврстили Штајерску, Корушку, Крањску и читаву Босну и Херцеговину, премда оне никада нису биле у саставу Хрватске. У сваком случају, план о изградњи велике Хрватске, која би настајала у фазама, потпуно је уобличен у другој половини XIX века. У потоњим деценијама само су разрађиване и дограђиване стратегије и тактике којима би могли бити остварени жељени циљеви.

За сваку своју геоманију, на пример за Босном и Херцеговином, за Војводином, за деловима Словеније, за Црном Гором, Хрвати су имали многа оправдања: историјска, природна, етничка, географска, економска, геополитичка и друга. У том погледу разрадили су читав добро развијен и угодан систем. Сваки туђи захтев или претензију на територије на које су бацили око, Хрвати су жестоко нападали и осуђивали. Између осталог, баш у вези са геоманијом, од средине XIX века до наших дана Хрвати су се служили, као што се и данас служе,

демонизацијом Срба. По њима Срби су хајдучки и разбојнички народ, византијски препредени и лукави. Они су шумадијски бандити и четници, Хрвати су културни, хумани и миротворни, њима, по разним основама, припадају територије које желе а Срби хоће да их се домогну без основа, зато што су грабежљивци, што су реметилачки чинилац, извор криза, немира и рата (в. Südland, 1990, str. 383; Pavelić, 1977, str. 486; Vučić, 1995, str. 165). На тај начин, задивљујућом упорношћу, добро разрађеном тактиком, ничим неометани, а често и помогнути кратковидом и малоумном политиком Београда, уздигли су своје великохрватске захтеве на степен оправданих и легитимних права. Кад су то постигли, нису крили да су спремни своје националне и државне захтеве да остваре по сваку цену, па и најбруталнијом силом.^[4]

За такво понашање Хрвата Срби нису нашли адекватне одговоре. Занети идејом југословенства, искрени и лаковерни поборници братства и јединства, они су у свему каснили, истину откривали са запрепашћењем и детињастом збуњеношћу питали се зашто их Хрвати мрзе и из којих разлога им наносе зла.

Лист босанско-херцеговачких Хрвата, *Hrvatski dnevnik*, који је заступао чисто расни приступ у решавању територијалних питања, објавио је серију чланака о припадности Босне и Херцеговине. Та серија је 1907. године штампана у Сарајеву у посебној књижици под насловом *Hrvatska Bosna (Mi i „oni tamo“)*. На првим страницама те франко-фуртимашки затроване

[4] Још 1911. године старчевићевска омладина је у Младохрватском програму, под тачком 7 истакла: „Младохрватство, као најизразитији поборник радикалне великохрватске пропаганде, која ће обухватити све хрватске земље, споменуте у

књижице каже се: „Дијелим низом увјета географске, етнографске и хисторичке ситуације Босне јасно је обиљежен политички положај њен према монархији, а још јасније политичко знаменовање Хрватства у Босни. Оно представља културну везу између Европе и истока, везу између монархије и Босне, која је за најтежих хисторичких катастрофа можда попустила, али се никад није прекинула. Оно представља етничку везу између оног територија, на ком је хрватско племе засновало своју прву и ако још малену државу са данашњом Хрватском; оно представља везу, која у виду државноправном даје нашем краљу право, да се у Босни осјећа владаром, а не мандатаром, једном ријечи: само Хрватство, било оно Крстове или Исламске вјере, представља онај елемент, који је зван, да зајази онај јаз, што постоји између Европе и Балкана.

Тај осјећај у свакоме од нас тиња и живи, он нам јасно установљује нашу задаћу у тијек хисторичког и културног развитка: *зближити и рије свећа Босну Хрвајској, уирићи онај иуи до монархије и у срце Евроје, који куд јод из Босне кренеш, води само иреко Хрвајске. Хрвајсџво ће ишме изнова ускрснуи, јер иврђа веза но челична је веза крви!*

Да ћемо у томе наићи на борбе, то сваки зна: *еио нас одавна у вечној борби ироиив оних елементиа, који иравииирају с ону сџрану оиисаној фаталној јаза, које некаква неодољива ценџрифуиална сила иони из државне заједнице са монархијом, који су јучер среишали власи иод кринком*

лојалностии, а данас илеиу ниџи, ие их бацају иреко Дрине, који нас Хрваише зову браћом, да нам у браијском заирљају оииму хисторичка наша ирава и нашу народност, не би ли је с чаром продали – на Теразијама! Али још стојимо ми с ову страну размеђа, а они тамо остати ће с ону!“ (сав курзив В. К., в. Demetrović et al, 1991, str. 5-6).

Оваквим духом су били прожети великохрватски кругови, а какви би односи владали у тој фантазмагоричној вековима жељеној великој држави, одговор налазимо у листу *Hrvatstvo*. У првом броју тих новина, које су се појавиле у Загребу 2. маја 1904. године, у уводном чланку, насловљеном са *Наш ироирам*, између осталог стоји: „Борит ћемо се за самосвојност цркве римокатоличке, за њезина права и институције проти свакому нападају, дошао он с које му драго стране. Наша ће бити задаћа, да се све у свим границама јавнога друштвенога живота обнови и препороди у Исусу Крису [...] Настојат ћемо, да уставним путем получимо што веће органичко проширење хрватскога државнога права [...] У хрватским земљама признајемо само један политички народ: *хрвајски*, само једну државну заставу: *хрвајску*, само један службени језик: *хрвајски*.“ Жестоко се окомљујући на Хрвате који су били спремни на сарадњу и слогу са Србима, *Hrvatstvo* је писало: „Туј Крису, а тамо Антикрису. Туј под хрватском заставом чисто и славно хрватство, а тамо хаос безглавних начела и збрка разних застава. Туј понос, баштињен од старих Хрвата, који нису допуштали, ни да

им се педаљ земље отме без крви, а тамо људи, који даривају хрватске, хрватском крвљу орошене земље, као какове старе крпе, све у хатар тобожње слоге онима, који ни чути неће о слози са својим братом, осим ако си даде одсјећи десну руку. Лијепа ли братства!

Јаз између Срба и Хрвата да ће ради нас постати већи! И то нам довикујете.

А тко је тај јаз доселе премостио? Зар ви? Када и гдје? Имали сте доста времена! Па гдје је слога? Онакову слогу, какову неки Срби хоће с вама углавити, такову може постићи сваки вол са својим месаром. Треба само да му главу даде под сјекиру. Такове слоге напросто не требамо, јер бисмо престали бити оно, што јесмо и што хоћемо да будемо – Хрвати [...] Што се пако тиче њихових [српских – В. К.] политичких усурпација, ми се тако дуго с њима не можемо сложити, док хрватским земљама не признаду оно, што нас и по нагодби [од 1868. године – В. К.] иде: једну заставу хрватску, један језик хрватски, речју један *џолиитички народ хрвајски*.“

Поред сталних претензија на Босну и Херцеговину, које су биле камен спотицања међу Хрватима и Србима, и Срем је постао јабука раздора после Револуције 1848/49, а посебно после 1860. године. Не обазирјући се на то што је становништво Срема у националном и верском погледу било претежно српско и православно, Хрвати су на ту област истицали своје историјско право желећи и њу да уграде у велику и етнички чисту а верски – католички јединствену хрватску државу, која је већ у то време, као и много касније, своје јасне обресе добијала на географским картама. У спору око припадности Срема сукобила су се два принципа, два права.

Срби су истицали савременије – природно и етничко право, доказујући да је Срем њихов. Хрвати су томе супротстављали времену мање сходно, у феудалном друштву настало – историјско право. Колико су та два права међусобно била супротстављена – толико су и односи Срба и Хрвата, кад је реч о Срему, у прошлости били и до данас остали спорни и тешко решиви.

Великохрватске тежње нису биле пригушене ни кад је створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. У новим, у многочему измењеним околностима, великохрватство је не само у потаји већ и јавно испољавано. Тако је, примера ради, Стјепан Радић, председник Хрватске републиканске сељачке странке у изјави датој лондонском листу *Dally News*, објављеној 22. јула 1922, са јасном тенденцијом изнео неистините податке да су у областима Бачке, Барање и Баната, за које је рекао да их „неразумно и нелогично називају Војводином“, „Срби према Хрватима у посве незнатној мањини“ (!), да се тим областима не сме управљати као чисто српским земљама, „већ се у њима мора спровести плебисцит (под надзором Лиге народа), с једним питањем: 'Србија – Београд или Хрватска – Загреб'“ (Kulundžić, 1989, str. 177).

Годину дана касније Радић је из Лондона, у писму које је послао 23. септембра 1923. године Председништву Хрватске републиканске сељачке странке, захтевао да се изради „Земљовид Хрватска и Хрвати“ и у њему да буду уцртане, поред Хрватске, Славоније, Далмације, Међумурја, Прекомурја „с Крком и Каством“ и све бивше земље Аустро-Угарске (Босна и Херцеговина, Бачка, Банат и Барања), па чак и Црна Гора и Македонија. Дајући упутства како да се изради

тај „земљовид“, који би био намењен и иностранству, јер је морао бити пропраћен тумачењима на француском или енглеском језику, Радић је нагласио: „На подручју од Суботице до Јадрана треба све котаре с више од 50% Хрвата (у Босни се муслимански и католички Хрвати рачунају наравски заједно) модрим потезима, а православни црвеним“ означити.^[5]

Наследник С. Радића, Влатко Мачек, доследно је наставио да води великохрватску политику свог претходника. Њему је био циљ да од свих „пречанских крајева (бивших југословенских земаља Аустро-Угарске) образује државу под вођством Хрвата и евентуално је повеже са Србијом у ’асоцијацији интереса“. Попут Радића, и он се залагао за неку врсту плебисцита, све са намером да се Југославија подели на два дела, до Дрине и преко Дрине. По једној његовој изјави из 1936. године свака покрајина: „Војводина, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија, па и Далмација, могле би да се одреде како оне хоће, односно, како одлуче посланици дотичних покрајина, који би били изабрани на изборима за конституанту. Другим речима: ако Војводина хоће са Србијом – добро, ако хоће посебан положај у Србији, добро је и то. А ако хоће *изван ње, добро је*, ако хоће *са Хрватском заједно* или посебно опет добро [...]“ О Мачековим територијалним захтевима оставио је забелешку Јован Јовановић Пижон, шеф Земљорадничке странке, којем се поверио кнез Павле Карађорђевић. У једном сусрету између кнеза и Мачека, до којег је дошло пре споразума Цветковић–Мачек, на

питање кнеза „Шта је за Вас Хрватска?“, Мачек је одговорио: „То су Приморска и Савска бановина“. При другом сусрету Мачек је тражио Дубровник, а потом и Врбаску бановину, са 90 посто српског становништва. У трећем разговору апетити су порасли, па је Мачек захтевао Срем, до Илока, Брчко са околином, Бијељину, Травник, Фојницу и Херцеговину (Beleška J. Jovanovića Pižona od 26. 3. 1939, Arhiv Jugoslavije, Zbirka J. Jovanovića, 1939).

Стално настојање да се Хрватска распростре на што ширем географском простору дошло је до изражаја и у време већ успостављене Независне Државе Хрватске. Незадовољни и њеним обимом, усташе су, посредством доглавника Славка Кватерника, покушале да је увећају. У брзојаву од 14. маја 1941. немачки посланик Зигфрид Каше пренео је свом Министарству иностраних послова жељу Кватерника да се „хрватске“ територије прошире до албанске границе, укључујући градове: Прибој, Пријепоље и Пљевља. Каше је подржао овај захтев с образложењем да су ту „већ стациониране хрватске трупе“. Међутим, Италија се томе супротставила. Гроф Ђано назвао је овај захтев С. Кватерника „хрватским империјализмом“. У свом *Дневнику* записао је 30. јуна 1941. године: „Сад би Павелић хтео Новопазарски Санџак. Бесмислени, неоправдани захтев. Спремио сам, од Дучеа потписано писмо, којим одбијамо ове претензије.“ (Avramov, 1992, str. 265).

Један од кључних људи у гарнитурџи Брозових политичара из Хрватске, Иван Стево Крајачић

[5] Оригинал овог писма у поседу је др Александра Влашкалина, чијом љубазношћу сам га и добио на услугу, на чему сам му захвалан.

је, према писцу књиге о деловању немачке тајне службе БНД (Bundesnachrichtendienst) Ериха Шмита Енбома, у време пуне Титове снаге и неограничене власти, саставио план о стварању „суверене Хрватске са Босном и Херцеговином“, у границама некадашње Независне Државе Хрватске из 1941. године (Schmidt-Ecnboom, 1955, str. 213; Avramov, 1997, str. 193–194). То је још један од многих непобитних доказа да постоји доследност у великохрватским тежњама, посебно оним које се тичу претензија на Босну и Херцеговину. Политички системи, државноправни оквири, облици државног и друштвеног уређења и људи су се мењали, али је хрватска политика била и остала доследна када је реч о претензијама да се границе Хрватске поставе на Дрини.

Међу многобројним питањима која су оптерећивала, која оптерећују и која ће оптерећивати и реметити односе између Хрвата и Срба је геополитички положај Хрватске. По општој оцени свих хрватских политичара и геополитичара, како ранијег, тако и садашњег времена, геополитички положај Хрватске је такав да личи, како је написао познати хрватски историчар Вјекослав Клаић, на „добро раскречену кобасицу“. Изглед Хрватске неки пореде са бананом, или младим месецом. Таква Хрватска, по општем уверењу свих политички мислећих Хрвата, уопште нема услова за опстанак и напредак. Антун Радић је објаснио да би „уједињена Далмација са Хрватском сличила на корице круха, а она средина што бисте ју изрезали, то сте из хрватскога круха изрезали Босну и Херцеговину [...] а хоћемо ли се најести, треба нам и средине, треба нам Херцег-Босне“ (Dom, 4. 4. 1901, бр. 7, 101). За Антуновог брата Стејапана Босна је „као утроба ос-

талој Хрватској. А извади човеку утробу и онда му реци нека живи“ (Radić, Predavec, Novljanin, 1910, str. 146). По виђењу Франа Супила: „Хрватска без Босне била би увијек играчка у рукама онога који би владао у данашњим окупираним покрајинама“, тј. у Босни и Херцеговини (Supilo, 1970, str. 179). Да би добили трајну привредну и финансијску самосталност, хрватски политичари проценили су да морају посегнути за новим територијама. *Hrvatski dnevnik* из 1940. године о томе је написао: „Хрватска у својем садашњем опсегу не може трајно опстати, јер су јој потребни још неки крајеви за властиту господарску изградњу“ (*Hrvatski dnevnik*, 330. 1. 1940, бр. 1346).

Најпознатији и најуваженији хрватски геополитичар др Иван Пилар, познат под псеудонимом *Südland*, др Јуричић и Florian Lichtträger записао је да „са геополитичкога гледишта троједница без Босне и Херцеговине нема никаквог изгледа да се народнополитички као ни господарско-политички одржи“ (Pilar, 1918, str. 21). По оцени Пилара: „Хрватска и Славонија, одијељене од Босне и Далмације, својих природних саставних дијелова, јест уобће торзо неспособан за живот“ (*Südland*, 1990, str. 319). Др Иван Пилар, писац књиге *Južnoslavensko pitanje*, која је у размаку од неколико деценија доживела четири издања, два на хрватском и два на немачком, у брошури *Svjetski rat i Hrvati. Pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata*, објављеној 1915. и 1917, отворено и јасно ставио је читавој јавности на знање шта је и шта мора бити стратешки циљ Хрвата. У тој брошури др Пилар, тј. др Јуричић, написао је: „Краљевина Хрватска, Славонија и Далмација са својим дугачким уским територијем врло мале

дубине, који се протеже у два смјера (Далмација местимице само неколико километара) саме за себе у опће нису способне, да буду поприште икакве државне и политичке творбе, те у том облику као народно-политичко тијело у опће не имају никакве будућности. Ово спознање било је по нашем увјерењу узроком оном грчевитом тражењу једног ширег оквира за наш народни развој прије године 1878, било је задњим узроком обликовања Илирства и Југословенства. Троједна краљевина добива своје елементарне увјете живота тек онда, кад јој се прикључе Босна и Херцеговина. Хрватски народ на самом територију Троједне Краљевине има врло мало наде, да се одржи, и Босна и Херцеговина приказују се као један битни увјет за народно одржање и политички развој хрватскога народа. Ограничен на саму Троједницу, хрватски народ може само животарити, живјети може само онда ако има и Босну и Херцеговину“ (Südland, 1990, str. 65). По оцени др Пилара, Хрватска, Славонија и Далмација чине љуску, а Босна и Херцеговина језгро Хрватске (Pilar, 1918, str 26).

Држећи се ове оцене о језгру и љусци, Лексикографски завод ФНРЈ из Загреба, под руководством Мирослава Крлеже, у четвртој књизи *Енциклопедије Јуџославије*, која се појавила 1960. године, у одредници Хрватска, израдио је географску карту те републике и при томе јој је придружио читаву Босну и Херцеговину, све до Дрине, не изостављајући ниједан делић земље

на левој обали те реке. Када је исти тај Завод, у седмој књизи *Енциклопедије Јуџославије* објављеној 1968, у одредници Србија, приложио и географску карту те републике, није се послужио истим методом. Србију је зауставио на Дрини, једва прелазећи на њено лево приобаље. Само наивни и ступидни, или, можда, корумпирани и политички љигави српски чланови редакције *Енциклопедије Јуџославије* могли су прогутати ову безочну хрватску геоманију према Босни и Херцеговини.

То што је урадио Лексикографски завод током шездесетих година нашег века није ништа ново и неуобичајено када је реч о апетитима Хрвата према Босни и Херцеговини. У том погледу имају они више него столетну традицију. Још 1862. године Јосип Парташ је, према нацрту Фрање Кружића, приредио географску карту која носи назив „Хисторички земљовид целокупне Краљевине Хрватске са означањем граница сада обстојећих покрајинах и наведењем знаменитијих старијих и новијих места“. Ова карта штампана је у познатој загребачкој штампарији Драгутина Албрехта. Њоме су захваћене, као земље Краљевине Хрватске, Босна и Херцеговина, Црна Гора, југозападни делови Србије и југоисточне области Словеније.^[6]

У складу са великохрватским тежњама да источна граница Хрватске треба да буде постављена на Дрини је и етнографска карта Николе Звонимира Бјеловучића. У књижици

[6] Нужно је забележити да је на првом Хрватском католичком конгресу, одржаном у Загребу 1900. године, нацртана географска карта на којој су уцртане границе велике Хрватске од Котора на јадранској обали, до Земуна на ушћу Саве у Дунав. Хрватски историчари су тада, ради тога, „засукали руке да докажу да је то у историји био хрватски етнички простор“ (в. Екмеčić, 1992, str. 98).

Етнографске границе Хрватска и Словенаца, која је објављена у Дубровнику 1934, приложена је карта „Етнографске границе Хрвата у Краљевини Југославији и околним земљама“, коју је саставио Бјеловучић 1933. године. Са не малим територијалним проширењем, та карта неодољиво подсећа на Павелићеву НДХ. У састав Хрватске уцртане су у целини Босна и Херцеговина, Бока Которска до испод Бара, предели западне Бачке, област Баје у ондашњој и садашњој Мађарској, делови Мађарске југоисточно од Печуја, дугачак појас уз леву обалу Драве, од Светог Мартина на истоку до Доње Лендаве на западу, и читав Срем. Намерно нацртана у глобалу, непрецизно, Бјеловучићева карта више је израз великохрватских територијалних тежњи него одраз стварних етничких односа. Њоме су обухваћене све земље које су по хрватском државном и историјском праву припадале Хрватској. Етнички односи послужили су Бјеловучићу да на замагљен начин јавно искаже великохрватске државне и политичке циљеве (Krestić, 1994, str. 286).

Кад имамо у виду само ово што је саопштено укратко, у есенцијалном облику, премда би о томе могле бити написане обимне студије, и мање упућени читалац, који није имао прилике да се упозна са великохрватским амбицијама претходних генерација, лако ће закључити где су извори и инспирације данашњих хрватских политичара, који Хрватску желе да бране на Дрини, попут академика Далибора Брозовића, који се позивају на хрватско државно и повијесно право, како то чини др Фрањо Туђман, па својатају Боку Которску, посежу за Бачком, а у исто време желе да сачувају и авнојевске административне међурепубличке границе.

У програму некадашњих праваша и франкофуртимаша, тих претеча Павелићевих усташа, који су се залагали за то да у великој хрватској држави буде само једна застава – хрватска, крије се и одговор на кључно питање данашњих односа између Хрвата и Срба а крију се и узроци због којих је међу њима дошло до рата.

Идеје др Ивана Пилара прожеле су читаву хрватску политику. Оне чине основ националне мисли и геостратешких циљева хрватског народа. Стога није случајно што је савремени писац књиге *Politička sudbina Hrvatske. Geopolitičke i geostrateške karakteristike Hrvatske* (Загреб, 1995) Петар Вучић, без устезања, јавно и отворено написао да је НДХ, после капитулације Италије септембра 1943, и поништавања римских уговора, територијално била сасвим уобличена, да је Хрватска по величини, облику и смештају, по свим геополитичким и геостратешким ознакама, остварила свој геополитички и геостратешки идеал. Проблем је био само у томе што је у тој идеалној Хрватској било „превише нехрватског становништва“ (Vučić, 1995, str. 221). У вези са овом констатацијом поменути аутор Петар Вучић, о хрватској усташкој држави уобличеној септембра 1943, нагласио је: „Иако је умногоме остала само неостварени идеал, она је свеједно остала трајним свједоком високог државотворног хтијења и морала усташког револуционарног покрета, који је таквим државотворним нацртом (иако непотпуно оствареним) постао истински баштиник хрватског повијесног државотворног идеала и мисли“ (Vučić, 1995, str. 221). У овај начин размишљања савршено се уклапа позната изјава др Фрање Туђмана да је Независна Држава Хрватска стварно била из-

раз „повијесне и тисућљетне тежње хрватског народа за самосталном државом“. Наивне и неупућене, ова изјава је изненадила и узнемирила, премда је она у потпуном складу са столетним тежњама и токовима хрватске политике.

Да је велика Хрватска, са читавом Босном и Херцеговином, до Дрине, државнотворни идеал и мисао водиља Хрвата доказ је и то што се ових дана, са предикаонице цркве Рањенога Исуса, усред Загреба, огласио и један свештеник. У својој проповеди он је тражио да Хрватска буде „љепша, боља, већа и сретнија“, да тој Хрватској средиште буде Бања Лука, како је то желео поглавник Анте Павелић. Проповедник, доминиканац Вјекослав Ласић, изразио је наду да ће се поглавникова жеља остварити, утолико пре што је „овај садашњи облик Хрватске мало чудан“ (Pilić, 1997).

Петар Вучић и доминиканац Ласић нису усамљеници и занешењаци. Они говоре оно што се и како се у Хрватској размишљало и како се размишља о будућности државе. Њима се придружио и извесни Радомир Милишић. У књизи *Stvaranje Hrvatske. Analiza nacionalne strategije* (Загреб, 1995) тај аутор је написао: „Како је судбина Босне и Херцеговине, односно судбина Хрвата у тој држави неодвојива од Хрватске, тј. Хрватска и Хрвати морају направити све да се она од Хрватске што мање одвоји (јер Хрвати су тамо суверен народ, а то своје право могу одбранити само уз помоћ Републике Хрватске), то ће Хрватска морати стално имати и око и ухо на том за њу тако виталном простору. Простори које су Хрвати у Босни и Херцеговини организовали и обранили и физички су основа хрватског суверенитета у тој држави,

као и доказ да се без Хрвата Босна не може стварати“ (в. Milišić, 1995, str. 12).

Илустрације ради навео сам само неке примере великохрватских територијалних претензија постављених на темељу хрватског државног и историјског права. Међутим, сви настављачи политике Еугена Кватерника и Анте Старчевића, а у Хрватској су они данас на власти, који су своје програме заснивали, како је написао И. И. Ткалац, „на старим хартијама и на 'виртуалним' територијалним тражбинама“, показивали су превелике територијалне апетите. Не треба ни трошити речи да би се доказало да су усташе Анте Павелића читаву своју политику заснивали на хрватском државном и историјском праву. Лице и наличје те политике, засниване на државном и историјском праву, исказало се у ратним годинама од 1941. до 1945. на најкрволочнији начин, пред читавом светском јавношћу. Иако је читав свет тим крволоштвом био изненађен, пренеражен и згрожен, оно је уследило као логичан исход једне вековне накарадне и у својој основи болесне политике, која и није могла да учини друго него да створи патолошку мржњу према Србима и да доведе до једног од најстрашнијих геноцида који је свет упамтио.

Упорним захтевима да Босна и Херцеговина буду саставни део Хрватске, „како она не би животарила већ живјела“, Хрвати су, по оцени Стјепана Радића, „научили тако мислити да слободне и уједињене Хрватске нема без Босне и Херцеговине“ (Radić, 1971, str. 289). Ако су Хрвати тако мислили док су се налазили у оквирима Аустро-Угарске и Југославије, а овом исказу Радића треба веровати, онда је сигурно

да је данас таква мисао још раширенија. Стварањем етнички чисте Хрватске, Хрвати су се примакли ближе остварењу својих геостратешких циљева који се тичу Босне и Херцеговине. Без Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији, без тог унутрашњег реметилачког чиниоца, како су их називали, они ће са више снаге, а мање сметњи и препрека, и са знатно повољнијим геополитичким положајем, кидисати на Босну и Херцеговину и на Србе и муслимане. Ако Срби то буду дочекали неспремни, ако поново буду дозволили да их неко заведе и обмане неким новим илиризмом, југославизмом, братством и јединством, или заједништвом, своју наивност, кратковидост, површност, неукост и плиткоумност платиће скупо и никад више неће се моћи опоравити, јер однос снага битно ће се изменити у корист Хрвата. Уз то, сасвим је сигурно да и Србија, као држава, попут Хрватске, мора „имати и око и ухо“ на подручју Босне и Херцеговине, на том за њу тако виталном подручју. Ако се она буде прегањала са тамошњим Србима из разноразних разлога (идеолошких, партијско-политичких и персоналних), а не буде водила рачуна о глобалним државним интересима, сигурно је да ће изгубити битку са Хрватима, јер такође је сигурно, Хрвати се неће смирити догод не допру до Дрине и догод се не подбоче под Београд и не домогну се Земуна.

На основу свега што се дешавало у прошлости и што се догађа данас, јасно је да Хрвати и Срби неће моћи да нађу језик споразумевања докле год се хрватска државна и национална поли-

тика буде темељила на хрватском државном и историјском праву и на установи хрватског „политичког“ народа. Историја је показала да друштвене и политичке снаге Хрватске, које су биле у стању да одбаце постулате феудалног друштва, могу да се договарају и споразумевају са Србима, па и да избегну сва, иначе неизбежна, сучељавања. Најбољи докази за ову тврдњу могу се наћи у заједничким иступима хрватских и српских политичара из времена постојања и деловања Хрватско-српске коалиције у раздобљу од 1905. до 1918. године. Друштвене групације и политичке странке Хрвата које су одустале од фикције да на хрватској државној територији постоји само један – хрватски „политички“ народ не само да су се измириле са Србима већ су са њима и кренуле у заједничку националнополитичку акцију, која је 1918. уродила стварањем заједничке државе. Супротно њима, групације хрватског друштва и политичке странке које су се постојано, па и ригидно, држале хрватског државног и историјског права, које су биле непопустљиве у ставу да у Хрватској постоји само хрватски „политички“ народ, а да су Срби заправо „православни Хрвати“, само део тог „политичког“ народа, били су стално у спору и сукобу, малтене у рату са Србима, спремни чак и најбруталнијим средствима да их приволе на политику за коју су се залагали. Такви су били праваши Анте Старчевића и Еугена Кватерника, франко-фуртимаша Јосипа Франка и усташе Анте Павелића, а данас су такви хадезевци Фрање Туђмана и многи други актуелни политичари Хрватске.

Ако све што је речено знамо, имамо ли право да се питамо зашто је дошло до распада Југо-

славије и зашто је дошло до рата између Хрвата и Срба на тлу бивше Републике Хрватске? Није ли лицемерно постављати питање ко је крив за тај рат? Сва та питања су излишна кад се зна да су још у оквирима Социјалистичке Републике Хрватске, из дана у дан, из недеље у недељу и из године у годину у самом Савезу комуниста Хрватске и под његовим окриљем, расле друштвене и политичке снаге које су налазиле упориште у хрватском државном и историјском праву. Како су те снаге расле и јачале – тако су слабиле, па су се постепено и кидале све везе између Хрвата и Срба. Било је само питање дана када ће доћи до потпуног раскида у међусобним односима. У иступима хрватских политичара, који су дошли на сцену после пораза комуниста, било је много појава и чињеница по којима су Срби из Хрватске, па и читаве Југославије, схватили да се приближава зло, да ће се догађаји из раније и новије историје поновити. Како је историја Срба у Хрватској била слабо проучена, или погрешно научена, што опет није случајно, мало је међу њима било оних који су могли да објасне узроке зла које се приближавало. Све је пукло онога часа када је Србе у Хрватској Сабор Хрватске, 22. децембра 1990. године, од конститутивног народа претворио у националну мањину. Тада је свима било јасно да је нова власт у Хрватској кренула путем којим је ишао Анте Павелић и сви његови претходници, који су водили политику на темељу хрватског државног и историјског права, који су установом „политичког“ народа намеравали да створе етнички чисту и на разним кривотвореним папирима вековима сањану велику, верски – католички – јединствену хрватску државу.

Баш зато што се сматрало, и што се у Хрватској још увек сматра, да се „хрватска мисао“ може остварити само уништавањем Срба, они су се нашли на удару екстремних и ексклузивних Хрвата који су се регрутовали из различитих друштвених слојева. Ти удари, са мањим или већим прекидима, зависно од околности, трају више стотина година, све до наших дана, а изводе се увек са истим циљем: на темељу државног и историјског права Хрватске створити етнички чисту и велику, верски – католички – јединствену хрватску државу. Само тиме могу се објаснити противсрпске демонстрације у Загребу 1895, 1899. и 1902. године, загребачки противсрпски велеиздајнички процес 1908/1909, погроми над Србима 1914/1915. и геноцид почињен над њима 1941–1945. године. Само тиме може се објаснити сецесија Хрватске и разарање Југославије 1991. године, као и намера да се Хрватска брани на Дрини. Претварање Срба у Хрватској, према хрватском Уставу из децембра 1990. године, од конститутивног народа у националну мањину наставак је политике која почива на идеји о само једном – хрватском „политичком“ народу. Резултат такве политике је и апсолутни изгон ћирилице и промена назива службеног језика у Хрватској, који је од хрватског или српског постао хрватски. Из тих разлога и Југословенска академија знаности и умјетности постала је Хрватска академија знаности и умјетности. Минирање и спаљивање српских кућа, издавање, или ускраћивање домовница, потписивање исказница о лојалности, избацивање из станова, отпуштање с посла, убијање и присиљавање на исељавање,

у служби је „хрватске мисли“, чије извориште је у државном и историјском праву Хрватске.

Сви Срби, не само они са подручја бивше Социјалистичке Републике Хрватске, морају једном за свагда да схвате и упамте где се крију узорци зала која су их снашла у „суживоту“ са Хрватима. Ако то не схвате и не упамте, објективна је опасност да поново, несмотрено и неодговорно, улете у неку нову државну заједницу са Хрватима. Догод се Хрвати не ослободе рецидива феудалног друштва, догод се једном засвагда не ослободе политике засноване на хрватском државном и историјском праву, догод не прихвате савремена грађанско-политичка начела, они неће бити подесан партнер за „суживот“ са било којим народом. То су на својој кожи већ осетили Мађари, Италијани и Срби. То ће, засигурно, ускоро осетити и муслимани, без обзира на то што их је још у прошлом веку отац домовине А. Старчевић прогласио са „цвијеће хрватског народа“. Хрватима треба омогућити да на свом етничком простору, не наносећи штете никоме, иживе своја хтења и

све своје амбиције. Кад се то деси, ако се деси, што ће просудити генерације које долазе, моћи ће се размишљати о могућем новом „суживоту“ са тим народом.

Циљ овог рада је да у главним потезима укаже на кључне моменте који су допринели настајању геноцидних идеја и да скрене пажњу на њихова разнолика испољавања. Такво сазнање – колико је значајно за научно расветљавање прошлости – толико може бити корисно у препознавању садашњих геноцидних мисли и њихових могућих исказивања у будућности.

На крају овог прилога историји геноцидне идеје над Србима у Хрватској, осећам потребу да нагласим да о тој теми није једноставно и лако писати. Рођена у далекој прошлости, развијана столећима, све до наших дана, идеја геноцида може се пратити само упоредним изучавањем историје Хрвата и Срба у Хрватској. Како је то упоредно изучавање тек у зачетку, тешкоће су огромне и вишеструке. Можда је то и разлог што је овај рад пионирски и што, као такав, вероватно, није без мана.

Sources / Извори

Archives of Yugoslavia, Collection of J. Jovanović Pižon, *Notes by Jovan Jovanović Pižon*, Note of 26 March 1939.
 Archives of Serbia, Collection of donated and purchased documents, v. LX, No. 39. Open letter to the most honorable
 Majkov, Professor at Moscow University, Zagreb, 25 January 1877.

References / Литература

- Avramov, S. (1992). *Genocide in Yugoslavia in the Light of International Law*. Beograd: Politika. [In Serbian]
- Avramov, S. (1997). *Post-Heroic War of the West against Yugoslavia*. Veternik: LDI [In Serbian]
- Brandt, M. et al. (1991). *Roots of Serbian Aggression*. Zagreb: August Cesarec. [In Croatian]
- Ćorović, V. (1995). Serbs and Croats towards the Question of Bosnia and Herzegovina. In: Z. Antonić (ed.) *Serbian Writers and Scholars about Bosnia and Herzegovina*. Beograd: Službeni list SRJ. [In Serbian]
- Demetrović, E. et al (1911). *Starčević's Youth to the Croatian Society and the Croatian People*. Zagreb: Tisak Pučke tiskare. [In Croatian]
- Dom* (1901), 4.4. (7). Zagreb: Tiskara i litografija Mile Maravića.
- Ekmečić, M. (1992). *Serbia between Central Europe and Europe*. Beograd: Politika. [In Serbian]
- Grmek, M., Đidara, M. & Šimac, N. (1993). *Le nettoyage ethnique, Documents historiques sur une idéologie Serbe*. Paris: Fayard.
- Hrvatski dnevnik* (1940), No. 1346, 30 January 1940.
- Jagić, V. (1930). *My Reminiscences*. Beograd: Srpska kraljevska akademija [In Serbian]
- Krestić, V. (1976). *Josip Juraj Strossmayer and his Views on the Eastern Question, The Bishop's correspondence with Austrian Prime Minister Count Rehberg*. *Istraživanja*, 5/1976, (347-426). Novi Sad: Institut za istoriju. [In Serbian]
- Krestić, V. (1994). *From the History of the Serbs and the Serbo-Croatian Relations (studies, articles, debates and essays)*. Beograd: BIGZ.
- Krestić, V. (1995). *Documents of the Serbs in Croatia: 1848-1914*. Vol. 1, 1848-1883. Beograd: BIGZ. [In Serbian]
- Kulundžić, Z. (1989). *Stjepan Radić and his Republican Constitution*. Zagreb: Nezavisna autorska naklada. [In Croatian]
- Mazzura, Š., Derenčin M. (1894). *Programs of the Opposition Parties in Croatia*. Zagreb: Tisak dioničke tiskare [In Croatian]
- Milišić, R. (1995). *Creation of Croatia, an Analysis of National Strategy*. Zagreb: Izvori [In Croatian]
- Murgić, S., Bogdanić, T. & Budimir, S. (1997). *The Counterpoint of Freedom: the Critique of Ilija Garašanin's "Načertanije"*. Zagreb: Pisànni-Nikkal [In Croatian]
- Mužić, I. (1969). *Croatian Politics and Yugoslav Idea*. Split: I. Mužić [In Croatian]
- Pavelić, A. (1977). *In the Wake of the Croatian State Right*. Madrid: Domovina [In Croatian]

- Pilar, I. (1918). *Political Destiny of Croatia, Geopolitical and Geostrategic Properties of Croatia*. Sarajevo: Komisijonalna naklada "Hrvatske Knjižare" [In Croatian]
- Pilić, D. (1997, January, 6). Father Vjekoslav Lasić and his Deification of the Ustashi Ante Pavelić in the Church of the Wounded Jesus in Zagreb, *Feral Tribune*. [In Croatian]
- Radić, S. (1971). *Political Notes: Autobiography, Articles, Speeches, Debates*. Zagreb: Znanje. [In Croatian]
- Radić, S., Predavec, J., Novljanin, F. (1910). *Economy – Education – Politics*. Zagreb
- Schmidt-Eenboom, E. (1955). *Der Schattenkrieger*. Düsseldorf.
- Supilo, F. (1970). *Political Notes: Articles, Speeches, Letters, Memoranda*. Zagreb: Znanje. [In Croatian]
- Südland, V. L (1990). *The South Slavic Question*. Varaždin: HDS-Podružnica Varaždin.
- Šidak, J. (1972-1973). Contributions to the History of Early State Right. *Historijski zbornik XXV-XXVI*, 281-303. Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske. [In Croatian]
- Vučić, P. (1995). *Croatia and its Political Destiny, Croatia and its Geopolitical and Geostrategic Properties*, Zagreb: Mladost [In Croatian]

Vasilije Đ. Krestić

Serbian Academy of Sciences and Arts
Belgrade (Serbia)

The Idea of a Greater Croatia and Genocide as an Instrument for its Realization

Summary

The paper consists of two selected chapters from the author's monograph published under the title Through Genocide to a Greater Croatia. The text points to the development of the great state idea among the Croats, aimed at creating the ethnically pure and Catholic state of Croatia, which is followed from the middle of the 19th century to modern times. The genocide over the Serbian people perpetrated in the so-called "Independent State of Croatia" from 1941 to 1945 was also guided by that idea. The idea was continued during Tuđman's coming to power in 1990, and one of the first moves of the new government was to change Croatia's Constitution by turning the Serbs in Croatia as a constitutional nation into a national minority.

Keywords: Croatia, genocide over Serbs, continuity of the Greater Croatia state project